

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ตั้งแต่มนุษย์เกิดขึ้นในโลก ได้มีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติประเภทต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์อยู่ตลอดเวลา มนุษย์ในสมัยโบราณมีชีวิตอยู่กับธรรมชาติ การพัฒนาการของมนุษย์ในอดีตมีชีวิตอยู่ได้อิทธิพลของธรรมชาติ ความเปลี่ยนแปลงทางด้านธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป ต่อมาเมื่อมนุษย์มีวัฒนธรรมและมีความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้น มนุษย์จึงได้พยายามดัดแปลงธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามความต้องการของตนเอง คือ พยายามดัดแปลงธรรมชาติและลดอิทธิพลของธรรมชาติให้น้อยลง ขณะเดียวกันกลับมีอิทธิพลเหนือธรรมชาติทำให้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต้องเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากขึ้น ซึ่งในอดีตจำนวนประชากรมีน้อย ขณะที่ทรัพยากรมีอย่างมากมาย จึงสามารถสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ ได้อย่างไม่จำกัด แต่ปัจจุบันประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมไปจากเดิมอย่างมากมาย ปัญหาเมฆบุตร (2537 : 117) กล่าวว่า เนื่องด้วยปัจจัยหลายประการ คือ

1. การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของจำนวนประชากร ในสมัย จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้พยายามส่งเสริมการเพิ่มจำนวนของประชากร รัฐบาลสมัยต่อมาจนถึงปัจจุบัน ได้เปลี่ยนแปลง นโยบาย โดยกำหนดให้มีการวางแผนครอบครัว เพื่อควบคุมมิให้จำนวนประชากรมากเกินไป อันจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ เนื่องจากการดำรงชีวิตของคนเรานั้นต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ทั้งในเรื่องของอาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ทำให้เกิดการแข่งขันช่วงชิงโอกาสในการใช้ทรัพยากรกันมากยิ่งขึ้น โดยผ่านระบบเศรษฐกิจและสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบัน ผู้ที่มีโอกาสมากกว่าทางเศรษฐกิจก็สามารถใช้และจัดเก็บทรัพยากรไว้ได้มาก ส่วนผู้ที่มีฐานะในสังคมที่ดึกดำบรรพ์ ก็มีโอกาสน้อยในการแสวงหา และใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้ดีกว่าผู้ที่มีฐานะต่ำต้อยในสังคม ดังนั้นจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ย่อมทำให้มีการใช้ปัจจัยในการดำรงชีวิตเพิ่มมากขึ้นด้วย ซึ่งก็คือทำให้มีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้และบริโภคเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้การเพิ่มปริมาณความต้องการทรัพยากรธรรมชาติ มิได้เพิ่มขึ้นโดยปริมาณของประชากรที่เพิ่มมากขึ้นเท่านั้น แต่เป็นการเพิ่มความต้องการการใช้ทรัพยากร อันเนื่องมาจากความต้องการในส่วนบุคคลที่เพิ่มขึ้นด้วย เช่น ความต้องการใช้ที่ดินมากขึ้นป่าไม้ถูกบุกรุกทำลายมากขึ้น ในที่สุดจะก่อให้เกิดการทำลาย

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้และจะก่อให้เกิดของเสีย ทำให้เป็นมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น (วินัย วีระวัฒนานนท์, 2540 : 15)

2. ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นผลให้เกิดกระบวนการผลิตสินค้าในรูปของอุตสาหกรรม เช่น การกลั่นน้ำมันปิโตรเลียม การผลิตไฟฟ้า ฯลฯ กระบวนการเหล่านี้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคือ ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ แร่ธาตุ ถูกตัดขาดหรือนำมาเป็นวัตถุดิบในการผลิตเป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากที่มีโรงงาน มีนิคมอุตสาหกรรม มีการใช้เทคโนโลยีในการคมนาคมขนส่ง การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ทั้งการปลูกพืช และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ทรัพยากรจึงเกิดการร่อยหรอและลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกันก็เกิดมลภาวะจากรายงานการผลิตเป็นจำนวนมาก ออกสู่สิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาน้ำเสีย อากาศเสีย เสียงรบกวน เศษขยะ รวมถึงการใช้ปุ๋ยเคมี เพื่อเพิ่มผลผลิต ทำให้เกิดการตกค้าง และสะสมของแร่ธาตุต่าง ๆ ในดินและตามลำน้ำต่าง ๆ มากขึ้น อีกทั้งยังเป็นอันตรายต่อจุลินทรีย์ในดิน ที่คอยตรึงก๊าซไนโตรเจนจากอากาศ การใช้สารฆ่าแมลง สารปราบศัตรูพืช สารพิษและโลหะหนัก ที่ปล่อยออกมาจากโรงงานอุตสาหกรรม ครั้นเสียจากรถยนต์ ซึ่งมลภาวะดังกล่าวจะมีผลต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน มีผลเสียต่อระบบนิเวศและสิ่งมีชีวิต รวมทั้งจะเกิดผลเสียต่อทัศนียภาพอีกด้วย

3. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม มีการระดมเงินทุนโดยรัฐบาล เชิญชวนให้นักลงทุนต่างชาติเข้ามาลงทุน เพื่อสร้างงานขึ้นในประเทศไทย โดยมีข้อจูงใจต่าง ๆ เช่น ยกเว้นภาษี การมีแรงจูงใจราคาถูก แต่บริษัทข้ามชาติที่เข้ามาลงทุนร่วมกับไทยเหล่านี้ มิได้ให้ความสนใจที่จะลงทุนในด้านเทคโนโลยี หรือปรับปรุงคุณภาพการผลิตในประเทศไทยเท่าที่ควร แต่กลับลงทุนในอสังหาริมทรัพย์ เช่น การทำสนามกอล์ฟ จึงทำให้เกิดการสูญเสียการใช้ที่ดินและเกิดการบุกรุกทำลายป่า หรือการลงทุนในกระบวนการผลิตที่ทำให้เกิดสารพิษเป็นจำนวนมาก โดยมีได้คำนึงถึงผลกระทบของมลภาวะที่จะแพร่กระจายออกสู่สิ่งแวดล้อม ในด้านของสังคมและวัฒนธรรม ได้ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมขึ้นมากมาย เช่น เกิดการแข่งขันช่วงชิงโอกาสในการประกอบอาชีพ ความแออัดของที่พักรออาศัย การแย่งชิงในการได้รับบริการต่าง ๆ ของรัฐ ปัญหาความแตกต่างระหว่างรายได้ การกระจายรายได้และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างไม่เป็นธรรมคนจนจนลงและคนรวยจึงรวยมากขึ้น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาจราจร ฯลฯ เพิ่มมากขึ้นวัฒนธรรมดั้งเดิมสูญหาย หรือถูกทำลายไป ค่านิยมของคนในสังคมเปลี่ยนไป โดยประชาชนหันมาให้ความสำคัญทางวัตถุมากกว่าจิตใจ ประเทศไทยพยายามที่จะเปลี่ยนจากประเทศเกษตรกรรมมาเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่หรือที่นิยมเรียกว่า นิค (NIC - New Industrialized Country) (ปัญญา เมฆบุตร, 2537 : 117) อุตสาหกรรมต่าง ๆ รวมทั้งรายได้จากการบริการนักท่องเที่ยวที่สูงกว่ารายได้จากผลผลิตทางการเกษตรทั้งปีแต่ขณะเดียวกันความสวยงามทางธรรมชาติ

ก็ถูกทำลายลง เช่น ทัศนียภาพตาม ภูเขา น้ำตก การทำลายปะการังธรรมชาติ ขยะและของเสีย เพิ่มจำนวนมากขึ้นในพื้นที่ท่องเที่ยว การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจดังกล่าว จึงเป็นการขาย ทรัพยากรธรรมชาติและผู้ยากไร้ในสังคมทำให้ช่องว่างระหว่างชนชั้น ของคนในสังคมกว้างมากขึ้น ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมดังกล่าว ล้วนเป็นปัญหาที่เกิดจากการกระทำของ มนุษย์ทั้งสิ้น

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีอิทธิพลมากที่สุดในชีวบริเวณของโลก เนื่องจากมนุษย์เป็นผู้สร้างและทำลายสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมดังกล่าวของมนุษย์ จึงมีผลกระทบมาสู่ตัวเราเอง มนุษย์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเราอย่างฟุ่มเฟือย โดยมีได้คำนึงถึง ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้ทรัพยากรบางประเภทขาดแคลน ร่อยหรอและไม่เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์ที่กำลังเพิ่มขึ้นทุกขณะ เช่น น้ำ ป่าไม้ และแร่ธาตุ ซึ่งแต่เดิมในอดีต มนุษย์ส่วนใหญ่มีความเชื่อว่า ทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวมีมากมายใช้เท่าไรก็ไม่รู้จักหมด จึงใช้ อย่างสุรุ่ยสุร่าย โดยไม่รู้จักถนอมรักษา อนุรักษ์ หรือสร้างทดแทน ซึ่งนอกจาก ทรัพยากรธรรมชาติ ดังกล่าวจะหมดสิ้นไปแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่และสุขภาพ ออนามัยของมนุษย์โดยตรงอีกด้วย

ดังนั้น การแก้ปัญหาควรแก้ที่ต้นเหตุ คือ มนุษย์นั่นเอง ซึ่งการแก้ปัญหาสีงแวดล้อมที่ได้ผลดี คือ การแก้ที่ต้นเหตุและปลายเหตุ หรือทั้งระยะสั้นและระยะยาว การแก้ปัญหาสีงแวดล้อมที่ต้นเหตุ ได้แก่ การใช้วิธีการศึกษา ฝึกอบรมเผยแพร่ความรู้ด้านสีงแวดล้อม เพื่อปลูกฝัง ค่านิยมที่ถูกต้อง การสร้างความตระหนัก ความสำนึก และเจตคติที่ถูกต้องมีส่วนอย่างมากในการ แก้ปัญหาสีงแวดล้อม และการแก้ปัญหาสีงแวดล้อมที่ปลายเหตุ ได้แก่ การใช้มาตรการทางกฎหมาย การวางแผนควบคุมโครงการพัฒนาที่อาจส่งผลกระทบต่อสีงแวดล้อม เป็นต้น (ชำนาญ นานาผล, 2531 : 1)

จากสถานการณ์ดังกล่าวที่ผ่านมา ได้มีผลงานเผยแพร่เกี่ยวกับสถานการณ์สีงแวดล้อม เป็นจำนวนมาก เช่น หนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ เอกสาร จุลสาร ตลอดจนสื่อสีงพิมพ์ต่าง ๆ ซึ่งสีงพิมพ์บางประเภทได้กระจัดกระจายอยู่ตามแหล่งต่าง ๆ ทำให้มีปัญหาในการใช้ค้นคว้า ตลอดจนยึดถือว่างานชิ้นไหนที่ควรยึดถือ เพื่อให้เห็นความก้าวหน้าและการจัดการ ผู้ศึกษาจึงสนใจ ที่จะรวบรวมและจำแนกกฤตภาคทางด้านสีงแวดล้อมไทย ออกเป็นหมวดหมู่ เพื่อทำการศึกษา วิเคราะห์สถานการณ์สีงแวดล้อมดังกล่าว สื่อเอกสารที่เกี่ยวกับทรัพยากรและสีงแวดล้อม เท่าที่เผยแพร่ในช่วงเวลาที่ผ่านมามีสามารถจัดหมวดหมู่ได้อย่างไร และสะท้อนสถานการณ์สีงแวดล้อม ในประเทศไทยอย่างไร เพื่อประโยชน์สำหรับบรรณารักษ์ในการสืบค้นข้อมูลทางด้านสีงแวดล้อม อีกทั้งเป็นข้อมูลสำหรับครู - อาจารย์และนักศึกษาในการใช้เป็นเอกสารอ้างอิงตลอดจนเป็นแนวทาง ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสีงแวดล้อมต่อไป

วัตถุประสงค์ทางการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อรวบรวมและจัดหมวดหมู่ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมไทยที่ปรากฏในกฤตภาคภายในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา ในจังหวัดลำปาง
2. เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทย จากกฤตภาคภายในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดลำปาง

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์สถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทย จากกฤตภาคระหว่างเดือน มกราคม 2540 - มิถุนายน 2541 เฉพาะที่มีในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดลำปาง ได้แก่ ห้องสมุดวิทยาลัยเทคนิคลำปาง และ สถาบันวิจัยวิทยาลัยโยนก

การศึกษาค้นคว้าข้อมูลแต่ละด้านแยกตามหัวเรื่อง จากกฎเกณฑ์การกำหนดหัวเรื่องของงานห้องสมุด (พวฯ พันธุ์เมฆา : 2537) ดังนี้

ก. ด้านประเภทของทรัพยากร

1. ด้านทรัพยากรที่ดิน
2. ด้านทรัพยากรป่าไม้
3. ด้านทรัพยากรน้ำ
4. ด้านทรัพยากรสัตว์ป่า
5. ด้านทรัพยากรสัตว์น้ำ
6. ด้านทรัพยากรพลังงาน
7. ด้านการท่องเที่ยว
8. ด้านมลพิษสิ่งแวดล้อม
9. ด้านปรากฏการณ์
10. ด้านประชากร
11. ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม
12. ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ข. จำแนกตามพื้นที่

- ภาค
- ในเมือง
- ชนบท

- ประเทศ / ระหว่างประเทศ
- โลก
- ค. จำแนกตามเวลา
 - ช่วงเวลา (2 - 3 เดือน)
- ง. จำแนกตามเหตุการณ์

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

การประมวล หมายถึง การรวบรวมกฤตภาคทางด้านสิ่งแวดล้อมไทย ให้เข้าระเบียบเป็นหมวดหมู่ ตามกฎเกณฑ์การกำหนดหัวเรื่องของงานห้องสมุด

การวิเคราะห์ หมายถึง เทคนิคการวิจัย เพื่อมุ่งสรุปประเด็นหรือใจความสำคัญเกี่ยวกับการนำเสนอ สถานการณ์สิ่งแวดล้อมจากกฤตภาค

สถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง ข่าวกว บทความเชิงความรู้ บทความเชิงวิจารณ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ ดังนี้ คือ ทรัพยากรที่ดิน ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรสัตว์ป่า ทรัพยากรสัตว์น้ำ ทรัพยากรพลังงาน การท่องเที่ยว มลพิษสิ่งแวดล้อม ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ประชากร ตลอดจนจนถึงการจัดการสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

กฤตภาค หมายถึง ข่าว ข้อความหรือบทความและภาพที่ตัดออกมาจากหนังสือพิมพ์เก่าที่ไม่ใช้แล้ว แต่พิจารณาเห็นว่า มีคุณค่าและมีประโยชน์เพื่อเก็บไว้ค้นคว้าต่อไป โดยนำมาผนึกกับกระดาษและให้หัวเรื่อง ตรงมุมขวาด้านบน

สถาบันอุดมศึกษา หมายถึง สถานศึกษาที่มีการเรียนการสอนในระดับสูงกว่ามัธยมศึกษา ได้แก่ วิทยาลัยเทคนิคลำปาง และ วิทยาลัยโยนก